

A3 Εκπαιδευτικοί και μαθητές

3.1 Οι εκπαιδευτικοί

Από παλαιότερες μελέτες, καθώς και από εκείνες που εκπονήθηκαν στο πλαίσιο του έργου *Παιδεία Ομογενών*, προκύπτει ότι η γλώσσα της χώρας διαμονής διεισδύει ευκολότερα στην οικογενειακή απ' ό,τι στην παροικιακή και προπάντων στη σχολική επικοινωνία. Τα σχολεία ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης είναι ο πλέον σαφής χώρος χρήσης και καλλιέργειας της Ελληνικής, ο δε δάσκαλος φαίνεται να είναι το κατεξοχήν πρόσωπο που λειτουργεί και συγχρόνως θεωρείται από τους μαθητές ως ο «εκπρόσωπος» της ελληνικής γλώσσας και του πολιτισμού. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα στις περιπτώσεις που ο δάσκαλος είναι αποσπασμένος από την Ελλάδα.

**Αποσπασμένοι
ελλαδίτης
εκπαιδευτικός**

Στον αντίποδα αυτού του τύπου δασκάλου (του αποσπασμένου), ο οποίος συνήθως δεν είναι εξοικειωμένος με τη νοοτροπία και τους κώδικες επικοινωνίας των ομογενών μαθητών του, βρίσκεται ο ομογενής δάσκαλος, γέννημα θρέμμα της χώρας διαμονής, απόφοιτος ενός Πανεπιστημίου αυτής της χώρας, με καλή παιδαγωγική-διδασκτική κατάρτιση, αλλά όχι οπωσδήποτε και με γλωσσική επάρκεια στην Ελληνική. Αυτός ο τύπος δασκάλου δεν επικοινωνεί πάντα στην Ελληνική με τους μαθητές του.

**Ομογενής
εκπαιδευτικός**

Ανάμεσα σ' αυτούς τους δύο τύπους δασκάλου –που ο μεν πρώτος λειτουργεί ως εκπρόσωπος της Ελλάδας και ως φορέας του ελλαδικού πολιτισμού και της ελλαδικής ελληνικότητας, ο δε δεύτερος ως φορέας της παροικίας και της διασπορικής ελληνικότητας– κινούνται οι τυπολογίες των δασκάλων με διδασκαλική κατάρτιση. Γιατί υπάρχουν και δάσκαλοι οι οποίοι δεν διαθέτουν διδασκαλική κατάρτιση, αλλά διδάσκουν κυρίως στα απογευματινά και Σαββατιανά Τμήματα Διδασκαλίας της Ελληνικής, λόγω έλλειψης επαγγελματία δασκάλου⁴⁵.

**Επαγγελματίες
και μη
επαγγελματίες
εκπαιδευτικοί**

Αυτή η κατάσταση υπαγορεύει, εκτός από την ανάγκη μιας συνεχούς και συστηματικής επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών, και την ανάγκη κατάρτισης εξειδικευμένων Προγραμμάτων Σπουδών και διαφοροποιημένων πακέτων εκπαιδευτικού υλικού που θα βοηθούν ιδιαίτερα τον μη επαγγελματία εκπαιδευτικό στο έργο του.

3.2 Οι μαθητές

Με βάση τα κριτήρια: *εθνοτική προέλευση και γλώσσα*, οι μαθητές των διαφόρων μορφών ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στο εξωτερικό μπορούν να διακριθούν στις ακόλουθες τρεις κατηγορίες:

**Κατηγορίες
μαθητών**

- α) *Ομοεθνείς ελληνόγλωσσοι*
- β) *Ομοεθνείς χωρίς γνώση της Ελληνικής*
- γ) *Αλλοεθνείς αλλόγλωσσοι*

Η τρίτη κατηγορία αποτελεί μικρή μειοψηφία σε σύγκριση με τις δύο πρώτες. Εμφανίζεται όμως αυξανόμενη σε διάφορες χώρες, και ιδιαίτερα στην Αυστραλία και στις παρευξείνιες χώρες.

⁴⁵ Βλ. σχετικά Πετράκη Κ. (2003): *Επιμόρφωση ομογενών εκπαιδευτικών σε ελληνικά Πανεπιστήμια. Το κοινωνικοπολιτικό και επαγγελματικό τους προφίλ*. Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ., Ρέθυμνο.

Η παραπάνω διαφοροποίηση εμπεριέχει μεν στοιχεία παιδαγωγικά και διδακτικά αξιοποιήσιμα, δεν αρκεί όμως σε καμιά περίπτωση για την οριοθέτηση των κοινωνικοπολιτισμικών, γλωσσικών και μαθησιακών προϋποθέσεων και αναγκών των μαθητών της ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης, λόγω του ότι οι συνθήκες αγωγής και εκπαίδευσής τους είναι πολυσύνθετες και πολυεπίπεδες.

Οι διαφοροποιημένες γεωγραφικές και κοινωνικοπολιτισμικές συνθήκες, η εθνοτική σύνθεση των οικογενειών και η εθνοτική προέλευση των μαθητών που διδάσκονται την Ελληνική στο εξωτερικό, τα πολλαπλά θεσμικά πλαίσια και οι πολλαπλές μορφές ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στο εξωτερικό, οι ανομοιογενείς γλωσσικές και κοινωνικοπολιτισμικές προϋποθέσεις των μαθητών θέτουν τον ερευνητή και προπάντων τους διδακτικολόγους και τους παραγωγούς εκπαιδευτικού υλικού μπροστά σε κρίσιμα ζητήματα.

Ένα από τα βασικά ζητήματα που έχει να αντιμετωπίσει όποιος ασχολείται με την ελληνόγλωσση εκπαίδευση στη Διασπορά είναι τα *κριτήρια* βάσει των οποίων θα οριοθετηθούν οι ομάδες-στόχοι και θα οργανωθούν τα *Προγράμματα Σπουδών* και το εκπαιδευτικό υλικό.

Μελετώντας κανείς το νόμο 2413/1996 διαπιστώνει ότι το Υπουργείο Παιδείας της Ελλάδας στηρίζει την εκπαιδευτική του πολιτική κυρίως σε τρία κριτήρια:

- α) *Εθνοτικό Κριτήριο:* Η ελληνόγλωσση εκπαίδευση απευθύνεται κυρίως σε μαθητές ελληνικής καταγωγής, αλλά και αλλοεθνείς που επιθυμούν να μάθουν Ελληνικά.
- β) *Θεσμικό Κριτήριο:* Η ελληνόγλωσση εκπαίδευση συνήθως διαφοροποιείται σε δύο βαθμίδες: πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια, και σε δύο μορφές: Ημερήσια Σχολεία και Τμήματα Διδασκαλίας της Ελληνικής.
- γ) *Γεωγραφικό Κριτήριο:* Κατά καιρούς λαμβάνονται ειδικά εκπαιδευτικά μέτρα για μια συγκεκριμένη χώρα διαμονής (π.χ. Γερμανία).

Κριτήρια οριοθέτησης των ομάδων - στόχων, σύμφωνα με τον Ν. 2413/96

3.2.1 Κριτήρια οριοθέτησης των ομάδων-στόχων

Αν στα παραπάνω κριτήρια προστεθούν: το ηλικιακό, το κοινωνικοπολιτισμικό και το παιδαγωγικό, τότε προκύπτουν τα ακόλουθα κριτήρια οριοθέτησης των ομάδων-στόχων:

- α) *Εθνοτικό κριτήριο*
- β) *Θεσμικό κριτήριο*
- γ) *Γεωγραφικό κριτήριο*
- δ) *Ηλικιακό κριτήριο*
- ε) *Κοινωνικοπολιτισμικό κριτήριο*
- στ) *Παιδαγωγικό κριτήριο*

Ως προς το α): *Εθνοτικό κριτήριο*

Οι όροι που χρησιμοποιούνται για την εθνοτική οριοθέτηση των μαθητών που μαθαίνουν Ελληνικά είναι συνήθως οι ακόλουθοι:

*ελληνικής καταγωγής – μη ελληνικής καταγωγής
ομογενής-αλλογενής
ομοεθνής-αλλοεθνής
Έλληνας-ξένος*

Κριτήρια οριοθέτησης των ομάδων-στόχων

Επειδή στις περισσότερες των περιπτώσεων υπονοείται και η φυλετική καταγωγή, η παραπάνω ορολογία καθίσταται παιδαγωγικά προβληματική, δεδομένου ότι οι μικτοί γάμοι είναι πλέον κανόνας στις περισσότερες παροικίες.

Εθνοτικό κριτήριο

Προς αποφυγή παρεξηγήσεων υπογραμμίζεται, λοιπόν, εξ αρχής ότι, όταν χρησιμοποιείται το *εθνοτικό κριτήριο*, περιορίζεται στην *πολιτισμική του διάσταση*. Στο ίδιο πνεύμα χρησιμοποιείται και ο όρος «ομογενής». Αυτό σημαίνει ότι το *εθνοτικό* και το *κοινωνικοπολιτισμικό κριτήριο* επικαλύπτονται σε μεγάλο βαθμό, και ότι οι όροι *ομογενής* και *ομοεθνής* χρησιμοποιούνται ως συνώνυμα.

Ως προς το β): Θεσμικό κριτήριο

Όπως προκύπτει από το κεφάλαιο 1.4, οι συνηθέστερες μορφές ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στο εξωτερικό είναι οι ακόλουθες:

- Τα «*αμιγή» Ελληνικά Σχολεία*: Σ' αυτά τα σχολεία υποτίθεται ότι φοιτούν μαθητές ελληνικής καταγωγής με υψηλό βαθμό ελληνομάθειας και προσανατολισμό παλιννόστησης και άρα οι ανάγκες τους καλύπτονται από τα ελλαδικά Αναλυτικά Προγράμματα και το αντίστοιχο εκπαιδευτικό υλικό.
- Τα *Ημερήσια Σχολεία*: Το πρόγραμμά τους είναι σε κάποιο βαθμό δίγλωσσο (ή και τρίγλωσσο, π.χ. Κεμπέκ στον Καναδά) και έχουν ανάγκη εξειδικευμένου εκπαιδευτικού υλικού.
- Τα *Τμήματα Διδασκαλίας της Ελληνικής*, τα οποία είναι ενταγμένα στο «κανονικό» πρόγραμμα των δημόσιων ή ιδιωτικών σχολείων της χώρας διαμονής και προσφέρονται σε κάθε ενδιαφερόμενο μαθητή.
Τα Τμήματα αυτά έχουν επίσης ανάγκη ενός διαφοροποιημένου εκπαιδευτικού υλικού, λόγω της ετερογένειας του μαθητικού τους πληθυσμού.
- Τα *απογευματινά ή Σαββατιανά Τμήματα Διδασκαλίας της Ελληνικής*, στα οποία φοιτά η πλειοψηφία των μαθητών ελληνικής καταγωγής.
Και σ' αυτά τα Τμήματα υπάρχει υψηλός βαθμός ετερογένειας των μαθητών ως προς τις γλωσσικές και κοινωνικοπολιτισμικές προϋποθέσεις τους. Επίσης, υπάρχει ετερογένεια ως προς την ηλικία των μαθητών εντός του ιδίου Τμήματος.

Οι παραπάνω μορφές εκπαίδευσης απαντώνται, άλλες περισσότερο κι άλλες λιγότερο, σ' όλες τις χώρες. Ποια απ' αυτές είναι η συνηθέστερη, σε κάθε χώρα, εξαρτάται τόσο από την εκπαιδευτική πολιτική της χώρας όσο και από την ιστορική εξέλιξη των ελληνικών παροικιών σε κάθε χώρα διαμονής.

Ως προς το γ): Γεωγραφικό κριτήριο

Κατά καιρούς διατυπώνεται από πολιτικά πρόσωπα, αλλά και από επιστήμονες η θέση ότι η εκπαιδευτική πολιτική της Ελλάδας θα πρέπει να διαφοροποιείται ανά χώρα και ότι θα ήταν σκόπιμο να παραχθεί διαφορετικό εκπαιδευτικό υλικό για κάθε χώρα, ή τουλάχιστον για κάθε μεγάλο γεωγραφικό διαμέρισμα (π.χ. ΗΠΑ, Καναδά, Αυστραλία).

Γεωγραφική προσέγγιση

Ένα τέτοιο εγχείρημα θα είχε να αντιμετωπίσει ένα οικονομικό-τεχνικό κι ένα θεωρητικό-φιλοσοφικό ζήτημα. Δεν είναι δύσκολο να τεκμηριώσει κανείς τη θέση, ότι μια εκπαιδευτική

πολιτική που θα εκινείτο σ' αυτό τον άξονα δεν θα άντεχε από οικονομικής και οργανωτικής-τεχνικής πλευράς σε βάθος χρόνου.

Σε θεωρητικό-φιλοσοφικό επίπεδο το ζήτημα που τίθεται είναι το ακόλουθο:

Αν οι ελληνικές διασπορές χαρακτηρίζονται από ετερογένεια, τότε η Ελλάδα ως εθνικό Κέντρο προτάσσει μια εκπαιδευτική πολιτική που θα καλλιεργεί την ετερότητα κάθε γεωγραφικής Διασποράς ή αντίθετα μια εκπαιδευτική πολιτική που σεβόμενη την ετερότητα κάθε Διασποράς θα καλλιεργεί συγχρόνως τα κοινά στοιχεία των Διασπορών, έτσι ώστε να καθίσταται δυνατή μια αλληλεπίδραση και ένας αλληλοεμπλουτισμός μεταξύ των πολλών ελληνικών ταυτοτήτων, των πολλών εκφάνσεων της ελληνικότητας;

Η απάντηση του προγράμματος *Παιδεία Ομογενών* στο παραπάνω ζήτημα είναι υπέρ της δεύτερης λύσης (βλ. κεφ. 1.7.2). Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι αγνοούνται οι ιδιαιτερότητες της κάθε παροικίας και των μελών της, οι οποίες ανάγονται στις ιδιαίτερες συνθήκες και ιστορικές συγκυρίες της κάθε χώρας διαμονής. Αντίθετα, αυτές λαμβάνονται σοβαρά υπόψη, κατά την κατάρτιση των Προγραμμάτων Σπουδών και την παραγωγή του εκπαιδευτικού υλικού (βλ. κεφ.4.2).

Ως προς το δ): Ηλικιακό κριτήριο

Η διαφοροποίηση των μαθητών σε μαθητές πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης παραπέμπει έμμεσα και στην ηλικία τους. Δεδομένου, όμως, ότι σύμφωνα με την εξελικτική ψυχολογία τα στάδια ανάπτυξης (γνωστικής, συναισθηματικής, ηθικής, κοινωνικής) του ατόμου είναι περισσότερα των δύο, είναι αναγκαίο κατά την οριοθέτηση μιας ομάδας-στόχου και κατά τη διαφοροποίηση της διδασκαλίας σ' ένα Τμήμα Ελληνόγλωσσης Εκπαίδευσης να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη η ηλικία (και άρα το στάδιο εξέλιξης) των μαθητών. Το κριτήριο αυτό συναρτάται άμεσα με τη δόμηση των Προγραμμάτων Σπουδών και του εκπαιδευτικού υλικού σε μαθησιακά επίπεδα (βλ. κεφ. 4.2.3).

Ως προς το ε): Κοινωνικοπολιτισμικό κριτήριο

Αν δεχθούμε ότι οι κοινωνικοπολιτισμικές προϋποθέσεις των μαθητών, συμπεριλαμβανομένων και των *γλωσσικών προϋποθέσεων*, είναι προϊόν των οικογενειακών και λοιπών περιβαλλοντικών συνθηκών κοινωνικοποίησης του ατόμου, τότε είναι προφανές ότι στο *κοινωνικοπολιτισμικό κριτήριο*, το *εθνοτικό* και το *γεωγραφικό κριτήριο* επικαλύπτονται.

Εξετάζοντας κανείς συγκριτικά τις ελληνικές παροικίες στις διάφορες χώρες, και ιδιαίτερα τους μαθητές ελληνικής καταγωγής σ' αυτές, διαπιστώνει πολλά κοινά κοινωνικοπολιτισμικά στοιχεία, τα οποία σχετικοποιούν σε μεγάλο βαθμό τη γεωγραφική διάσταση.

Οι παροικίες που δημιουργήθηκαν, για παράδειγμα, μέσα από τη μεταπολεμική μετανάστευση στο δεύτερο μισό του 20ού αιώνα (μεταναστευτική Διασπορά) παρουσιάζουν πάρα πολλά κοινά οικονομικά, κοινωνικοπολιτισμικά και πολιτικά στοιχεία.

Οι διαστάσεις που εξετάστηκαν μέχρι τώρα (εθνοτική, θεσμική, γεωγραφική, κοινωνικοπολιτισμική), αποτελούν το πλαίσιο, το περιβάλλον εντός του οποίου λαμβάνει χώρα η κοινωνικοποίηση του ατόμου.

Επειδή, όμως, η *ταυτότητα* του ατόμου διαμορφώνεται μέσα από την ενεργό αλληλεπίδρασή του με το περιβάλλον του και μέσα από την εσωτερίκευση στοιχείων (αξιών, στάσεων, συμπε-

**Το παιδί ως
εξελισσόμενη
οντότητα**

**Κοινωνικοπολι-
τισμικές συνθήκες,
προϋποθέσεις
και ανάγκες των
μαθητών**

Ο κόσμος ως αντικειμενική και ως εσωτερικευμένη υποκειμενική πραγματικότητα

ριφορών) αυτού του περιβάλλοντος, τις παραπάνω διαστάσεις δεν τις συναντάμε μόνο ως μια αντικειμενική, έξω από το άτομο, πραγματικότητα, αλλά και ως υποκειμενική πραγματικότητα, βιωμένη και εσωτερικευμένη από το άτομο στα πλαίσια της οντογένεσής του.

Το άτομο εσωτερικεύει τον κόσμο και μ' αυτή την έννοια οι αντικειμενικές συνθήκες κοινωνικοποίησης του ατόμου ενυπάρχουν και μέσα στο άτομο και εκφράζονται απ' αυτό ως εθνοπολιτισμική συνείδηση, κοινωνική συνείδηση, στάσεις, γνώσεις, προσδοκίες, προσανατολισμοί, δεξιότητες.

Ως προς το στ): Παιδαγωγικό κριτήριο

Το παραπάνω γεγονός καθιστά δυνατή μια παιδαγωγική προσέγγιση και οριοθέτηση των ομάδων-στόχων, δηλαδή μια θέαση των παραπάνω από τη σκοπιά του παιδιού.

Παιδαγωγική προσέγγιση

Παιδαγωγική προσέγγιση και οριοθέτηση στη συγκεκριμένη περίπτωση σημαίνει, ότι αφετηρία είναι το άτομο με το συγκεκριμένο στάδιο γνωστικής και ψυχοσυναισθηματικής εξέλιξης του, με τις κοινωνικοπολιτισμικές, γλωσσικές και μαθησιακές προϋποθέσεις του, τις ανάγκες και τις προσδοκίες του, και στόχος είναι ο εμπλουτισμός του με ελληνογενή πολιτισμικά στοιχεία και γλωσσικές δεξιότητες.

3.2.2 Ομάδες – στόχοι

Διαφοροποιώντας το παιδαγωγικό κριτήριο σε δύο σκέλη, στο εθνοπολιτισμικό και στο γλωσσικό, και συνδυάζοντάς το με το θεσμικό κριτήριο καθώς και με το ηλικιακό (εξελικτικό), καταλήγουμε στην οριοθέτηση των ακόλουθων ομάδων-στόχων:

Ομάδες στόχοι:

Ομάδες-στόχοι

1. Ομοεθνείς μαθητές της προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας με έστω περιορισμένη επικοινωνιακή επάρκεια στην Ελληνική.
2. Ομοεθνείς μαθητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με περιορισμένη επικοινωνιακή επάρκεια στην Ελληνική.
3. Ομοεθνείς μαθητές της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης χωρίς καθόλου γλωσσικές και με ελάχιστες ή «καθόλου» ελληνογενείς πολιτισμικές προϋποθέσεις.
4. Αλλοεθνείς – αλλόγλωσσοι μαθητές της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που μαθαίνουν την Ελληνική (βλ. επίσης κεφ. 4.1).

Συγκρίνοντας κανείς τις ομάδες 3 και 4 θα μπορούσε να υποστηρίξει ότι από παιδαγωγικής και διδακτικής απόψεως δεν έχει νόημα μια διαφοροποίηση μεταξύ τους, και ότι και στις δύο περιπτώσεις η Ελληνική θα πρέπει να προσφέρεται ως Ξένη Γλώσσα.

Μια τέτοια επιχειρηματολογία ισχύει σ' ό,τι αφορά τη μεθοδολογία, όμως παραβλέπει ότι οι παραπάνω δύο ομάδες μαθητών διαφοροποιούνται τουλάχιστον ως προς την πρόσληψη της Ελληνικής.

Για τον ελληνικής καταγωγής μαθητή το πιθανότερο είναι ότι η Ελληνική δεν προσλαμβάνεται και δεν αφομοιώνεται μόνο ως επικοινωνιακό μέσο, αλλά και ως πολιτισμικό χαρακτηριστικό

στοιχείο της παροικίας του και ως συνθετικό στοιχείο της δικής του εθνοπολιτισμικής προέλευσης και ταυτότητας.

Αντίθετα, ο αλλοεθνής την προσλαμβάνει ως επικοινωνιακό μέσο και ως στοιχείο πολιτισμικού εμπλουτισμού. Αυτό σημαίνει ότι η μεθοδολογία διδασκαλίας της Ελληνικής στις ομάδες-στόχους 3 και 4 μπορεί να είναι η ίδια, αλλά η στοχοθεσία της διαφοροποιείται εκ των πραγμάτων.

Οι παραπάνω ομάδες-στόχοι εμφανίζονται λίγο ως πολύ σ' όλες τις χώρες διαμονής. Ποια απ' αυτές τις ομάδες είναι πληθυσμιακά η κυρίαρχη, εξαρτάται κυρίως από την ιστορική εξέλιξη των παροικιών σε κάθε χώρα, την εκπαιδευτική πολιτική της κάθε χώρας διαμονής και φυσικά τις εκάστοτε συνθήκες κοινωνικοποίησης του ατόμου. Σε χώρες, για παράδειγμα, που δεν έχουν εντάξει την Ελληνική στο «κανονικό» σχολικό τους πρόγραμμα, δεν εμφανίζεται η τέταρτη ομάδα-στόχος. Από την άλλη θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι τα όρια μεταξύ των ομάδων δεν είναι απόλυτα, αλλά ρευστά.

Το γεγονός ωστόσο ότι οι παραπάνω ομάδες-στόχοι εμφανίζονται λίγο ως πολύ σ' όλες τις χώρες διαμονής δίδει τη δυνατότητα, να ληφθούν ως βάση για την κατάρτιση των Προγραμμάτων Σπουδών, και του αντίστοιχου εκπαιδευτικού υλικού, οι ομάδες-στόχοι και όχι οι χώρες διαμονής (γεωγραφικό κριτήριο).

Αντιμετωπίζοντας μεθοδολογικά τις ομάδες 3 και 4 ως μια ομάδα-στόχο καταρτίστηκαν, λοιπόν, τρία Προγράμματα Σπουδών για τη Γλώσσα και ένα Πρόγραμμα Σπουδών για τα Στοιχεία Ιστορίας και Πολιτισμού, καθώς και τέσσερις σειρές εκπαιδευτικού υλικού για:

1. τη διδασκαλία της Ελληνικής ως Δεύτερης Γλώσσας (ΕΔΓ) στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση,
2. τη διδασκαλία της ΕΔΓ σε Ταχύρρυθμα Τμήματα στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση,
3. τη διδασκαλία της Ελληνικής ως Ξένης Γλώσσας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση,
4. τη διδασκαλία Στοιχείων Ιστορίας και Πολιτισμού στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Στις ενότητες του κεφαλαίου 4 γίνεται αναλυτικότερη αναφορά τόσο στα χαρακτηριστικά των ομάδων-στόχων όσο και στα Προγράμματα Σπουδών και στο αντίστοιχο εκπαιδευτικό υλικό.

Βασικές διαφορές μεταξύ ομοεθνών και αλλοεθνών μαθητών

Ομάδες-στόχοι, γεωγραφική, ιστορική και θεσμική διάσταση

Σειρές εκπαιδευτικού υλικού